

**Από το βιβλίο «Η αγωγή του καταπιεζόμενου» εκδ. Ράππα, Αθήνα 1977
Η «τραπεζική» και η «προβληματίζουσα» αντίληψη της παιδείας**

Μια προσεχτική ανάλυση της σχέσης δασκάλου – μαθητή, από την κατώτερη βαθμίδα ως την ανώτερη, μέσα κι έξω από το σχολείο, αποκαλύπτει τον βαθειά αφηγηματικό της χαρακτήρα. Από τη μια μεριά είναι εκείνος που αφηγείται, το Υποκείμενο (ο δάσκαλος), και από την άλλη εκείνοι που υποκειμενικά ακούνε τον ομιλητή, τα αντικείμενα (οι μαθητές). Το περιεχόμενο – άσχετα αν πρόκειται για αξίες ή για εμπειρικές διαστάσεις της πραγματικότητας – κατά την αφήγηση τείνει να γίνει άψυχο και απολιθωμένο. Η εκπαίδευση υποφέρει από την αρρώστια της μετάδοσης.

Ο δάσκαλος μιλάει για την πραγματικότητα σαν αυτή να ήταν στατική, ακίνητη, χωρισμένη σε στεγανά και προβλεπτή με πλήρη ακρίβεια. Ή εκθέτει ένα θέμα που είναι τελείως ξένο στην υπαρξιακή εμπειρία των μαθητών. Σκοπός του είναι «να γεμίσει» τους μαθητές με την ύλη της μετάδοσης – μια ύλη που είναι αποσπασμένη από την πραγματικότητα, αποσυνδεδεμένη από το σύνολο που τη γέννησε, και που θα μπορούσε να της δώσει νόημα. Οι λέξεις αδειάζουν από τη συγκεκριμένη σημασία τους και καταντούν κούφια αλλοτριωμένη και αλλοτριωτική πολυλογία.

Το κυριότερο χαρακτηριστικό αυτής της μεταδοτικής παιδείας είναι επομένως η ηχηρότητα των λέξεων, όχι η μεταμορφωτική τους δύναμη. Ο μαθητής καταγράφει, αποστηθίζει και επαναλαμβάνει φράσεις, όπως: «τέσσερις φορές το τέσσερα μας κάνουν δεκαέξι» ή «η πρωτεύουσα του νομού χ είναι η ψ», δίχως ν' αντιλαμβάνεται τι πραγματικά σημαίνει τέσσερις φορές το τέσσερα ή τι ακριβώς σημαίνει «πρωτεύουσα» στη φράση «η ψ είναι πρωτεύουσα του νομού χ», δηλαδή τι σημαίνει η ψ για τον Νομό και τι ο Νομός για την χώρα.

Η αφήγηση (με αφηγητή το δάσκαλο) έχει σαν αποτέλεσμα να βάζει το μαθητή να αποστηθίζει το αφηγηθέν περιεχόμενο. Ακόμα χειρότερα: μετατρέπει τους μαθητές σε δοχεία που τα γεμίζει ο δάσκαλος. Όσο πιο καλά γεμίζει τα δοχεία, τόσο καλύτερος δάσκαλος είναι. Όσο πιο πειθήνια τα δοχεία αφήνονται να γεμιστούν από το δάσκαλο, τόσο καλύτεροι μαθητές είναι.

Η εκπαίδευση γίνεται έτσι πράξη αποταμίευσης, όπου οι μαθητές είναι τα ταμειυτήρια κι ο δάσκαλος εκδίδει ανακοινώσεις και «κάνει καταθέσεις», που οι μαθητές τις δέχονται, τις αποτυπώνουν στη μνήμη τους και τις επαναλαμβάνουν υποθετικά. Αυτή είναι η «τραπεζική» αντίληψη της εκπαίδευσης, όπου η σφαίρα δράσης που επιτρέπεται στους μαθητές περιορίζεται στο να δέχονται, να καταχωρούν και να αποταμιεύουν τις καταθέσεις του δασκάλου. Είναι αλήθεια ότι τους δίνεται η ευκαιρία να γίνουν καλοί συλλέκτες ή καλοί καταγραφείς των ειδών που αποταμιεύουν. Σε τελευταία ανάλυση, όμως, οι άνθρωποι είναι εκείνοι που σιγά-σιγά χάνονται, εξαιτίας της έλλειψης δημιουργικότητας, αλλαγής και γνώσης που χαρακτηρίζει τούτο το πλανερό (στην καλύτερη περίπτωση) σύστημα. Γιατί, έξω από την έρευνα, έξω από την πράξη, οι άνθρωποι δεν μπορούν να γίνουν σωστοί άνθρωποι. Η γνώση γεννιέται μόνο με την ανακάλυψη και την ξαναανακάλυψη· κι αυτή πετυχαίνεται μέσω της ασίγαστης, ανυπόμονης, συνεχούς, γεμάτης ελπίδες αναζήτησης που οι άνθρωποι κάνουν στον κόσμο, μαζί με τον κόσμο και ο ένας με τον άλλον.

Στην «τραπεζική» αντίληψη της εκπαίδευσης, η γνώση είναι ένα δώρο που το χαρίζουν όσοι θεωρούν τον εαυτό τους κάτοχο γνώσεων σε όσους αυτοί θεωρούν αδαείς. Αυτό το σύστημα της προβολής της αμάθειας και της άγνοιας στους άλλους - χαρακτηριστικό της ιδεολογίας της καταπίεσης – αρνιέται την παιδεία και τη γνώση ως διαδικασία έρευνας. Ο δάσκαλος παρουσιάζει τον εαυτό του στους μαθητές του σαν το αναγκαίο αντίθετό τους. Με το να θεωρεί την αμάθειά τους απόλυτη, δικαιολογεί την ίδια την ύπαρξή του.

Οι μαθητές, αλλοτριωμένοι, σαν το σκλάβο της εγγεληνής διαλεκτικής, αποδέχονται την αμάθειά τους σαν αιτιολογικό για την ύπαρξη του δασκάλου – αλλά, αντίθετα από τον σκλάβο, αυτοί δεν ανακαλύπτουν ποτέ ότι οι ίδιοι εκπαιδεύουν το δάσκαλο.

Εξάλλου, ο λόγος ύπαρξης της απελευθερωτικής παιδαγωγικής βρίσκεται στην παρόρμησή της για συμφιλίωση. Η αγωγή αρχίζει με την άρση της αντίφασης δασκάλου – μαθητή, με τη συμφιλίωση των δύο πόλων της αντίφασης, έτσι που και οι δύο να είναι ταυτόχρονα και δάσκαλοι και μαθητές.

Μια τέτοια λύση δεν βρίσκεται (ούτε μπορεί να βρίσκεται) στην τραπεζική αντίληψη της εκπαίδευσης. Αντίθετα, η αντίληψη αυτή διατηρεί και μάλιστα ενισχύει την αντίφαση με τις ακόλουθες τακτικές και μέθοδες, που αντανakλούν την καταπιεστική κοινωνία σαν σύνολο:

- α) Ο δάσκαλος διδάσκει και οι μαθητές διδάσκονται.
- β) Ο δάσκαλος τα ξέρει όλα και οι μαθητές δεν ξέρουν τίποτα.
- γ) Ο δάσκαλος σκέφτεται και οι μαθητές είναι αντικείμενα της σκέψης του δασκάλου.
- δ) Ο δάσκαλος ομιλεί και οι μαθητές ακούν πειθήνια το δάσκαλο.
- ε) Ο δάσκαλος εφαρμόζει πειθαρχικά μέτρα και οι μαθητές υφίστανται τα μέτρα.
- ζ) Ο δάσκαλος προτείνει και επιβάλλει την κρίση του, και οι μαθητές συμμορφώνονται σ' αυτήν.
- η) Ο δάσκαλος δρα και οι μαθητές έχουν την ψευδαίσθηση πως δρουν μέσα από τη δράση του δασκάλου.
- θ) Ο δάσκαλος καθορίζει το πρόγραμμα διδασκτέας ύλης και οι μαθητές (που ούτε καν ρωτήθηκαν) προσαρμόζονται σ' αυτό.
- ι) Ο δάσκαλος συγχέει την αυθεντία της γνώσης με τη δική του επαγγελματική αυθεντία, που την αντιπαραθέτει στην ελευθερία των μαθητών.
- κ) Ο δάσκαλος είναι το υποκείμενο της διαδικασίας της μάθησης ενώ οι μαθητές είναι απλά αντικείμενα.